

PIA PILLAT EDWARDS

Carmen Brăgaru*

PILLAT EDWARDS, Pia (18.X.1916, București – 28.VI.2011, Marea Britanie), poetă, prozatoare. Este fiica poetului Ion Pillat și a pictoriței Maria Pillat-Brateș (n. Procopie Dumitrescu) și sora mai mare a lui Dinu Pillat. Născută în zilele premergătoare refugiului ambilor părinți în Moldova, la intrarea României în Primul Război Mondial, rămâne în grija bunicii paterne (Maica), în casa acesteia din București, până în decembrie 1918. Chiar și după această dată, este crescută de bunică și va fi influențată major în prima copilărie de mătușa Sabina Cantacuzino, născută Brătianu. Încă de mică scrie poezii și desenează, dintr-un imbold lăuntric ce împletește ADN-ul ambilor părinți, inventând, pe la șapte-opt ani, povești pentru fratele mai mic, alintat Dinuț. În vara anului 1933, aflată cu mama, fratele și un văr la Eforie, în urma unei excursii, probabil la Muzeul de Istorie și Arheologie din Constanța, trimite tatălui, aflat la Miorcani, o scrisoare în care descrie sarcofagele văzute, prilej cu care își dezvăluie calitățile innăscute pentru scris. „Personalitate mai artistă, mai fantezistă, cu un grăunte reușit de umor (...) de un stil ușor, natural, adevărat *epistolar*”, va consemna Ion Pillat. Urmează cursurile Liceului „Regina Maria” din București, figurând într-un tablou de onoare din 1937, cu numele de Maria Pia Arapu-Pillat, la rubrica de „diferite studii universitare și de specialitate”, urmate de fostele eleve. Se înscrie la Facultatea de Litere din București, pe care o abandonează după primul an, căsătorindu-se cu aviatorul Ilie Arapu, în 1934. Foarte curând se îndrăgostește de prietenul acestuia, Mihail Fărcășanu, jurnalist, scriitor și viitor șef al Tineretului Național Liberal, pentru care își părăsește soțul și domiciliul conjugal. Ion Pillat, la aflarea veștii, îi interzice accesul în casa părintească, impunându-le și celorlalți membri ai familiei ruperea oricăror legături. Va reveni asupra hotărârii, în 1938, când cei doi surghiuniți se vor căsători, ceremonia având loc în casa poetului. După instalarea regimului comunist în România, în anii 1944 și 1945, **P.** a lucrat ca secretară a ziaristului militar britanic A. T. Cholerton, astfel cunoscându-l și pe diplomatul britanic Ivor Porter, dovedit ulterior a fi agent secret. Cei doi se vor implica, la rugămintile soției disperate, în operațiunea de scoatere a lui M. Fărcășanu din țară, la bordul unui avion ce va pleca din Lugoj și va ateriza, după urmăriri ca în filme, pe aeroportul din Bari. Întreaga aventură, cu toate primejdiile și miraculoasele rezolvări de ultim moment, va fi descrisă peste ani de **P.**, într-un roman de acțiune, și, mai succint, de

* Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române.

Ivor Porter, în *Operațiunea „Autonomus”*. În primii ani de exil, cei doi soți vor locui la Roma și la Paris, M. Fărcășanu încercând să coalezze diaspora românească și să sensibilizeze Occidentul cu privire la situația din țară, iar **P.** câștigându-și existența ca guvernantă, apoi colaborând la emisiunile politice ale postului de radio BBC. Ajunși în Statele Unite în 1948, Mihai Fărcășanu este numit directorul Departamentului român de la Radio „Europa Liberă”, **P.** colaborând la redactarea programelor politice ale postului „Vocea Americii” între anii 1950 și 1953. Dezamăgită de lipsa de reacție a lumii libere la sovietizarea României, dar și forțată de legătura pe care soțul ei o dezvoltă în acei ani cu Louise Gunther, văduva unui fost ambasador SUA în România, **P.** revine în Europa în 1955, de unde intenționează și perfectează divorțul de M. Fărcășanu. În anul următor se recăsătorește cu medicul militar britanic Anthony Edwards, stabilindu-se definitiv în Anglia, unde va locui mai întâi la Birmingham, apoi în Hereford, un orașel din comitatul Herefordshire, aflat în apropierea graniței dintre Anglia și Țara Galilor.

Fuga din țară cu ajutorul celor doi britanici, mariajul cu Mihai Fărcășanu, întrevederile acestuia cu Regele Mihai și alți foști demnitari din diaspora, pentru formarea unui guvern în exil, colaborările la posturile de radio menționate vor avea grave repercusiuni asupra familiei rămase în România. Mama va fi închisă pentru neplata unor impozite pentru câteva hectare ce vor fi oricum naționalizate, apoi trimisă în domiciliu forțat la Miercurea Ciuc, vreme de cinci ani, fratele va fi urmărit, arestat în 1959, în lotul supranumit Noica–Pillat, anchetat bestial și condamnat ulterior la 25 de ani de muncă silnică. „Pentru a-și susține cu bani proprii familia din România – scrie nepoata, Monica Pillat – Pia a încercat să-și găsească de lucru în domeniul afacerilor imobiliare, a dat fără succes interviuri pentru un post de regizor de montaj la o televiziune britanică, iar mai târziu pentru un post de consilier matrimonial, a făcut traduceri, a predat lecții de franceză într-un liceu din Birmingham, a muncit ca infirmieră în spitalul din același oraș, în care opera soțul ei, chirurgul Anthony Edwards”. În perioada detenției fratelui ei, între 1960 și 1964, **P.** va încerca în câteva rânduri, fără sorți de izbândă, să adune, prin chetă internațională, suma necesară răscumpărării familiei din România. După amnistierea din 1964 a deținuților politici, ea va veni în țară să își viziteze rudele aproape în fiecare an, timp de mai bine de două decenii. Cam din aceeași perioadă se dedică acțiunilor umanitare de tot felul, îngrijind bătrâni bolnavi și singuri, din 1972 lucrând ca voluntară, cu numele de Sally, în organizația Samaritenilor din orașul Hereford. După moartea soțului ei, în toamna anului 1999, **P.**, rămasă singură și fără ajutor, atinsă de o formă blândă de Alzheimer, hotărăște să se retragă într-un sanatoriu din sudul Angliei, unde se stinge în vara anului 2011, la vârsta de 95 de ani.

Debutază în revista „Vlăstarul” (nr. 9–10/1934) a Liceului Spiru Haret, unde învâța fratele său, cu o fantezie istorico-literară intitulată *O seară petrecută în Cercul Junimii (după Panu și Negruzzi)*, în care detaliile extrase din amintirile celor doi junimiști sunt topite și prelucrate într-o povestire cadru, scrisă la persoana

întâi, vocea narativă aparținând unui tânăr cu propensiuni literare, asimilat Caracudei din 1872. Textul, relativ extins pentru spațiul alocat de revistă, indică aptitudini de povestitoare și abilități în crearea unei atmosfere veridice. În același an 1934, aflată în vacanță la Miorcani, compune patru povestiri intitulate generic *Fata cocorilor*, reușindu-i pagini de proză lirică ce amintesc de poemele în proză ale lui Ion Pillat și anticipează textele lui Dinu Pillat ce vor fi publicate în anii următori în aceeași revistă „Vlăstarul”. Închisă într-o odăiță din conacul moldav, **P.** scrie aproape hipnotic, evadând într-un soi de „visuri treze”, după cum ea însăși încerca să definească inspirația: „(...) așezată pe pat și scriind pe genunchi, îmi deschideam gândul nu unor lucruri precise, pe care să le pun pe hârtie, ci îl lăsam total disponibil, ca alte gânduri, captate de nu știu unde, să-și găsească albia și să curgă, prin el, pe hârtie. Era ca un fel de transă, dar eu și vedeam și simțeam; totul venea din afară, parcă, și mi se suprapunea mie, cea total deschisă, total receptivă și, într-un sens, total posedată”. (*Sufletul nu cunoaște distanțele*, p. 241) Cele patru povestiri poematice (*Fata cocorilor*, *Sera din mlaștini*, *Corabia mântuirii* și *Strigoii*) urmăresc și descriu vag, eluziv, esența stărilor psihice și a emoțiilor, aproape neconcretizate încă în gând, experimentate de protagonistul Iva, lesne asimilabilă Piei, nu numai prin scurtimea trinitară a prenumelui, ci și prin suprapunerea vârstei adolescente. Textele, subsumate prozei autenticiste, de un existențialism poetic, pe lângă o ciudată atingere profetică, au o certă valoare literară, trimitând spre proza simbolică practică de Dino Buzzati exact în acei ani.

În primul număr al revistei „Gândirea” din ianuarie 1939, o regăsim cu o poezie, intitulată *Aș vrea* și semnată Pia Arapu, în aceeași perioadă finalizând și primul său roman, *Zilnic începe viața*. Rămas în manuscris, ca și ciclul *Fata cocorilor*, va circula pe la prieteni și, aflat în posesia familiei după fuga ei din țară, va fi confiscat de Securitate după arestarea fratelui, în urma unei percheziții la domiciliul Corneliei Ștefănescu, colegă de Institut a lui Dinu Pillat, căreia acesta îi încredințase spre păstrare și alte scrieri compromițătoare pentru acele vremuri. Romanul, încă nepublicat, va fi ars în februarie 1960, cu puțin timp înaintea începerii procesului intelectualilor, împreună cu toate materialele neinteresante pentru mersul anchetei, ridicate la perchezițiile celor 25 de inculpați. În lipsa textului propriu-zis, nu putem decât să cităm dintr-o scrisoare a fratelui Dinu, datată 14 iulie 1952: „Ți-am recitat zilele trecute romanul, de care am dat odată cu mutatul. Și-am fost încă o dată atât de emoționat mândru de tine! Cartea rămâne majoră.”

La începutul deceniului patru, **P.** publică o recenzie a cărții lui Henri Massis, *Les Idées restent*, în revista liberală „Pământ românesc”, semnată Pia Fărcășanu, nefiind exclus ca o cercetare amănunțită a periodicelor din epocă să scoată la iveală și alte texte similare nedescoperite încă. În prima decadă a exilului, într-un avânt revoluționar consonant cu activitatea politică a celui de-al doilea soț, **P.** scrie texte polemice, anti „reperiste”, citite la microfonul „Vocii Americii”. Parțial recuperate de Monica Pillat în cea de a doua ediție a romanului *Zbor spre libertate*, însumând, sub titlul *Scrieri din exil*, trei articole politice, trei poezii și o povestire antipropagandistică intitulată *Poveste de Crăciun*, aceste texte au, în primul rând, o

valoare documentară, de istorie literară, nemarcând o evoluție auctorială însemnată, cât mai degrabă o dorință de implicare în propagarea ideii de rezistență și a idealului libertății, în rândurile publicului român captiv în interiorul granițelor.

Pe la sfârșitul anilor '60, după eliberarea fratelui său din închisoare, **P.**, descriind epistolar unei prietene din altă localitate, Mary Whitehouse, fabuloasa aventură a evadării din România, ajunge să finalizeze un nou roman, fără să își fi propus. Prietena – explică Monica Pillat – „impresionată de destinul, dar și de talentul de povestitoare al Piei (...), a rugat-o să-i istorisească în scrisori aventura plecării ei în exil, iar la sfârșit, a luat toate paginile de corespondență, le-a pus cap la cap, le-a bătut la mașina de scris și i-a cerut autoarei îngăduința de a le da spre publicare. (...) Conceput în limba engleză, a stârnit interesul editorului Leo Cooper, care a anticipat succesul de public al cărții”. Din păcate, acesta i-a cerut să renunțe la descrierile și portretizările care nu spuneau mare lucru unui cititor britanic, mizând, ca orice editor, pe latura oarecum schematică a romanelor de acțiune. Astfel s-au pierdut introspecțiile personajelor, spre care Pia Pillat era înclinată, precum și întreaga atmosferă a Bucureștiului anilor '40, realizată în prima versiune prin descrierea interioarelor, a străzilor, a cartierelor. Apărut la Londra, în 1972, cu titlul *The Flight of Andrei Cosmin*, sub pseudonimul Tina Cosmin, romanul a fost apreciat de critici și de cititori, într-un rând propunându-i-se autoarei să fie ecranizat. Refuzul categoric avea în spate teama de a nu periclita situația rudelor rămase în țară, care trecuseră deja prin experiența anchetelor, a încarcerării și a domiciliului forțat. După șaiszeci de ani de la evenimentele narate și treizeci și patru de la publicarea în Occident, romanul a fost recuperat și în țara pe care **P.** a fost nevoită să o părăsească, recuperare datorată nepoatei sale, Monica Pillat, îngrijitoarea ediției, și a traducătoarei Mariana Neț. Prima ediție, din 2006, a inclus și setul de povestiri din adolescență, *Fata cocorilor*, cea de a doua ediție, din anul următor, renunțând la povestiri, a întregit profilul scriitoricesc al Piei Pillat cu scrierile din exil, de la începutul anilor '50, ambele cu succes de public notabil.

Din păcate, după acest roman „indirect”, deși dorindu-și cu ardoare să creeze și având câteva tentative („un început de roman... lăsat baltă după trei capitole”), dedicându-se multiplelor cauze ce vizează aproapele aflat în nevoie, **P.** nu va mai scrie propriu-zis literatură. Va purta, de aceea, în suflet, după propria mărturisire, o „melancolie a operei în creație, întreruptă și moartă. Melancolia în fața unui zbor neîmplinit împușcat în aer”, acea latență a talentului („ce tezaure dorm în mine”; „simt că atâtea în mine cer să iasă la lumină”), aidoma sentimentului blagian al acelor *păduri ce ar putea să fie și niciodată nu vor fi*. Sesizând mereu, într-un soi de ieșire din sine obiectivată, o lipsă de organizare a timpului și o nedisciplinare, absolut necesare scrisului, va tot amâna și va spera că, la bătrânețe, va găsi timpul și înțelepciunea să scrie „o singură carte așa cum aș vrea-o să fie”: „Dacă vreodată aș ajunge să pot scrie o carte, poate că asta ar fi tema ei subterană: soarta fiecăruia și inevitabilitatea întâmplărilor – care nu sunt predestinate, ci cursul lor e întipărit în fiecare om și-și împlinește ciclul, așa cum este, pentru că fiecare om își parcurge

drumul potrivit impulsurilor și caracterului lui, potrivit propriei sale structuri interioare”.

O idee neobișnuită îi încolțește în minte pe parcursul corespondenței cu nepoata poetă, aflată în plină ascensiune și vitalitate creatoare: să îi povestească, ca o Șeherezadă, scrisoare după scrisoare, viața așa cum o trăia, urmând ca prelungirea ei spirituală, cum o percepea simbolic pe Monica, să monteze, la un moment dat, toate piesele într-o carte, precum făcuse odinioară prietena Mary cu experiența fugii din țară. Încă participantă la aventura existenței, P. nu întrezărise atunci ceea ce este evident pentru toți cei care citesc densul volum, numai aparent de corespondență, intitulat cu o sintagmă de-a ei, *Sufletul nu cunoaște distanțele*, că marele roman pe care l-a visat preț de o jumătate de veac a fost chiar viața ei, așa cum s-a desfășurat ea, numeroase fragmente din scrisori dând măsura talentului său și indicând marea prozatoare ce ar fi putut să fie, deopotrivă în familia sa și în literatura română.

SCRIERI: *The Flight of Andrei Cosmin*, London, 1972; *Zbor spre libertate. Fata cocorilor*, ed. îngr. Monica Pillat, trad. Mariana Neț, pref. edit., București 2006; *Zbor spre libertate. Scrieri din exil*, ed. îngr. Monica Pillat, trad. Mariana Neț, ed. a II-a, București, 2007; *Sufletul nu cunoaște distanțele. Pagini de corespondență cu familia Pillat*, ed. îngr. Monica Pillat, București, 2009.

REPERE BIBLIOGRAFICE: Dan Stanca, *Destinul Piei Pillat*, „România liberă”, nr. 547, 25 noiembrie 2006; Carmen Brăgaru, *Zbor spre libertate?*, „România literară”, nr. 14, 13–19 aprilie 2007; Al. Săndulescu, *Romanul unei evadări din lagărul comunist*, „România literară”, nr. 29, 25 iulie–1 august 2008; Adriana Bittel, *Pia Pillat, Sufletul nu cunoaște distanțele*, nr. 866, aprilie 2009; Tania Radu, *Statui de suflet* (I, II), „Revista 22”, nr. 18, 19, 28 aprilie–4 mai, 5–11 mai 2009; Dan Stanca, *Familia Pillat în vârtoarea timpului*, „România liberă”, 14 mai 2009; Barbu Cioculescu, *Scrisori din iad*, „Litere”, nr. 7–8, iulie–august 2009; *Scrisori din Paradis*, nr. 9, septembrie 2009; Al. Săndulescu, *Familia Pillat – o mare familie de scriitori*, „România literară”, nr. 38, 25 septembrie–1 octombrie 2009; Mirela Vișan, *Corespondența Piei Pillat: o mărturie de iubire*; Monica Pillat, *Dragostea care ne-a ținut împreună*, „Observator cultural”, nr. 231 (489), 27 august–2 septembrie 2009; Antonio Patraș, „*Sufletul nu cunoaște distanțele de Pia Pillat*”, „România literară”, nr. 14, 23 aprilie 2010; *Femei între ele sau îndreptar pentru o bătrânețe frumoasă*, Iași, 2010, 143–148; Dan C. Mihăilescu, *Castelul, biblioteca, pușcăria*, București, 2013, p. 123–134; Radu Ciobanu, *Între dezastre și miracole*, Timișoara, 2014, p. 23–49; Monica Pillat, *Evocări: Dinu și Pia Pillat*, „România literară”, nr. 47, 4 noiembrie 2016; Carmen Brăgaru, *Pia – quel roman sa vie*, „Algoritm literar”, nr. 4 (18), octombrie–noiembrie–decembrie 2016; Corneliu Lupeș, *Pillat – o familie de colecție*, București, 2016.